

УДК 72; 721; 74

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2025.3.9>

Криворучко Наталя Іванівна,

кандидат архітектури, доцент,
доцент кафедри архітектури будівель і споруд
ННІ архітектури, дизайну і образотворчого мистецтва
Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова
ORCID ID: 0000-0002-9851-8793
natalia.kryvoruchko@kname.edu.ua

Нос Альона Ігорівна,

аспірант, асистент кафедри архітектури будівель і споруд
ННІ архітектури, дизайну і образотворчого мистецтва
Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова
ORCID ID: 0009-0002-4153-6322
alona.nos@kname.edu.ua

СВІТЛО ЯК МЕТАФОРИЧНО-СМИСЛОВИЙ ЧИННИК В АРХІТЕКТУРНОМУ ДИЗАЙНІ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті здійснено міждисциплінарний аналіз феноменологічного підходу до архітектури з акцентом на світло-просторову категорію як засіб формування емоційного та сенсорного досвіду людини. В статті розглядається світло не лише як фізичне явище, а як засіб творення архітектурного простору, що формує його глибину та значення.

Метою дослідження є виявлення потенціалу феноменології як методу, що сприяє проєктуванню просторів, здатних викликати індивідуальні й колективні переживання. Підкреслюється, що феноменологія зосереджена на тілесному та емоційному досвіді людини в просторі через категорії світла, тіні, матеріалу й часу. У статті зазначено, що в українському архітектурному контексті цей метод тривалий час залишався поза увагою наукової дискусії, поступаючи раціоналістичним підходам. Аналіз творчості Тадао Андо, Ле Корбюзьє, та Луїса Кана демонструє, як світло структурує простір, задає настрій і формує архетипічні образи. Розглянуто також культурні аспекти використання світла від античності до готики, де воно виступало носієм символічного змісту, а також, через живописні роботи великих митців – Рембрандта і Тиціана.

Сучасна архітектура повертається до розуміння простору як сенсорного й емоційного досвіду, в якому світло слугує ключовим засобом комунікації. Особливу увагу приділено можливості інтеграції феноменології з нейронаукою для вивчення впливу світлових сценаріїв на людину. Світло в архітектурі виконує подвійну функцію: визначає фізичну структуру простору й водночас формує його емоційно-смысловий вимір. Таким чином, автори обґрунтовують важливість міждисциплінарного підходу до проєктування, що враховує як художні, так і нейрофізіологічні аспекти сприйняття простору. Застосування подібного підходу відкриває нові перспективи для створення середовищ, що не лише відповідають функціональним вимогам, а й здатні викликати глибоку особисту взаємодію з архітектурою.

Ключові слова: феноменологія, архітектура, світло, просторове сприйняття, сенсорний досвід, емоційний простір, символічне значення, природне освітлення, сакральна архітектура, архітектурне проєктування.

Kryvoruchko Natalya, Nos Alyona. LIGHT AS A SPATIAL AND SEMANTIC FACTOR IN ARCHITECTURE: A PHENOMENOLOGICAL APPROACH

The article presents an interdisciplinary analysis of the phenomenological approach to architecture with a particular emphasis on the light-spatial category as a means of shaping human emotional and sensory experience. Light is considered not only as a physical phenomenon but also as a crucial tool in the creation of architectural space, one that defines its depth and meaning.

The aim of the study is to reveal the potential of phenomenology as a method that facilitates the design of spaces capable of evoking both individual and collective experiences. It is emphasized that phenomenology focuses on the bodily and emotional experience of a person within space through the categories of light, shadow, material, and time. The article notes that in the Ukrainian architectural context, this method has long remained on the margins of academic discourse, giving way to more rationalist approaches. The analysis of the works of Tadao Ando, Le Corbusier, and Louis Kahn demonstrates how light structures space, sets the mood, and shapes archetypal images.

The article also examines the cultural aspects of using light from antiquity to the Gothic period, where it served as a bearer of symbolic meaning, as well as in the paintings of great masters such as Rembrandt and Titian. Contemporary architecture is returning to the understanding of space as a sensory and emotional experience in which light functions as a key medium of communication. Particular attention is paid to the potential integration of phenomenology with neuroscience to study the impact of lighting scenarios on human beings. In architecture, light plays a dual role: it defines the physical structure of space while simultaneously shaping its emotional and semantic dimension.

Thus, the authors justify the importance of an interdisciplinary design approach that considers both artistic and neurophysiological aspects of spatial perception. The application of such an approach opens new perspectives for creating environments that not only meet functional requirements but also enable deep personal interaction with architecture.

Key words: phenomenology, architecture, light, spatial perception, sensory experience, emotional space, symbolic meaning, natural lighting, sacred architecture, architectural design.

Актуальність і постановка проблеми.

Серед ключових факторів, що визначають емоційно-естетичне сприйняття архітектури, особливу роль відіграє світло-просторовий чинник. Світло не лише виконує утилітарну функцію, але й виступає головним засобом формування атмосфери, глибини, масштабу і тактильного сприйняття простору. Взаємодія світла і тіні створює просторові характеристики архітектурного об'єкта, метафори – візуальні коди, що швидко змінюються [1]. Людина сприймає їх на рівні пережитого досвіду, що є ключовим поняттям феноменології. Через цей досвід формується не лише особисте відчуття простору, а й культурно-колективні уявлення про архітектуру та її значення.

Попри зростаючий інтерес до феноменологічних аспектів архітектури, дослідження цієї тематики досі відбувалося опосередковано, без цілісного усвідомлення її впливу на архітектурне формоутворення. Феноменологія напряму звертається до питань переживання людського досвіду, розглядаючи його через категорії часу, простору, матеріалу та світла. У цьому контексті особливо актуальним є використання феноменологічного підходу для аналізу і дизайну архітектурного середовища, де світло є центральним елементом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження цього аспекту розглядається в працях таких зарубіжних архітекторів і філософів, як Ю. Палласмаа, Т. Андо, П. Цумтор,

С. Холл, К. Скарпа, А. Перес-Гомес та інші. Водночас в українському архітектурному дискурсі феноменологія як підхід залишається terra incognita. Винятки становлять роботи таких архітекторів, як В. Антонова, С. Шубович, М. Блінової, О. Фоменко, Н. Криворучко, які підкреслювали важливість дослідження нематеріальної енергетичної складової архітектурного середовища [2-5].

Мета статті: Розкрити потенціал феноменологічного методу в аналізі та формуванні нових культурних і соціальних значень сприйняття архітектурного середовища через світло-просторові категорії архітектури, розглядаючи їх як пережитий досвід людини. Дослідження спрямоване на виявлення ролі світла у створенні сенсорного, емоційного та когнітивного зв'язку між людиною і простором, а також на оцінку перспектив його використання в сучасній архітектурній практиці.

Задачі статті. Розкрити феноменологічний метод, що фокусується на досвіді людини, та обґрунтувати його актуальність для архітектурної теорії і практики.

Ці завдання дозволять глибше зрозуміти взаємодію світла, простору і людського досвіду, а також сформулювати методологічні засади використання феноменології у сучасній архітектурній практиці.

Основний текст. Людський досвід є основою зорового сприйняття та творення. Він визначає спосіб взаємодії людини з навколишнім світом та її відчуття реальності за

допомогою метафоричного візуального коду. Антропогенне середовище, соціум, політичні, культурні, етнічні та релігійні особливості формують людську особистість, а тому кожен акт креації митця є віддзеркаленням його світоглядного бачення, що, у свою чергу, впливає на формування картини світу та емоційного досвіду інших людей.

Саме усвідомлення суб'єктивності переживань та їхньої ролі у пізнанні реальності призвело до появи феноменології – філософського методу, який розглядає людський досвід як ключовий фактор формування свідомості. Наприкінці XIX – початку XX століття феноменологія виокремлюється як самостійний напрям, що зосереджується на дослідженні структур свідомості та явищ, які проявляються в актах мислення, сприйняття та рефлексії.

Термін «феноменологія» походить від грецьких слів *phainomenon* – «те, що з'являється», та *logos* – «вивчення» або «наука». Едмунд Гуссерль, основоположник цього методу, наголошував на тому, що реальність пізнається через пережитий досвід [6].

Його підхід розвинув і адаптував Мартін Гайдеггер. Він використав феноменологію для аналізу буття, наголошуючи на тому, що людина існує у світі не ізольовано, а як частина динамічного процесу, в якому вона взаємодіє з простором, іншими людьми та власним внутрішнім «Я». У своїх дослідженнях він розглядає її як спосіб осягнення існування [7].

Феноменологічний підхід відіграв важливу роль у розвитку екзистенціалізму. Жан-Поль Сартр переніс феноменологію у площину індивідуальної свободи. Він розглядав людину як автора власного існування, стверджуючи, що кожен формує себе через власні вибори, дії та рішення. Для Сартра феноменологія стає інструментом осмислення людської суб'єктивності та відповідальності за власну долю.

Еммануель Левінас розвинув феноменологічну концепцію у напрямку етики. Він пропонував бачення феноменології як етики першої філософії, в якій відповідальність за Іншого стає визначальною основою людського існування [8].

Не менш значущим для феноменології є внесок Альфреда Шютца, який вивчав структури сенсу в повсякденному житті. Він звертав увагу на інтерсуб'єктивний характер досвіду, тобто те, що наше сприйняття реальності формується через взаємодію з іншими людьми. Ця ідея має особливе значення для розуміння архітектурного простору, оскільки кожен архітектурний об'єкт не просто існує, а переживається у соціальному контексті [9].

Таким чином, феноменологія як філософський та міждисциплінарний метод не є єдиним, жорстко визначеним підходом, а має широкий спектр інтерпретацій залежно від застосування у різних дисциплінах. Проте, незмінним для всіх феноменологічних концепцій залишається центральне питання людського переживання як основи гуманістичного розуміння світу [10-12].

Феноменологія не лише досліджує, як ми бачимо реальність, а й як ми її переживаємо, які емоційні, метафоричні, етичні та когнітивні реакції вона у нас викликає. Саме тому цей метод набув широкого застосування в сучасній зарубіжній архітектурі, де простір, світло, матеріал і структура визначають глибину людського досвіду та формують відчуття присутності у світі.

В міждисциплінарному середовищі феноменологічний підхід сприймається як метод формування комплексних пояснень конкретного людського досвіду, загальної реальності та повсякденного життя. Для феноменологів важливий є акт пережитого досвіду, де «пережитий» є реальною свідомо-фіксованою дією, а не просто актом проходження певного просторово-часового відрізка життя. Такий підхід дає відповідь на ряд питань, які однаково можуть бути актуальними для різних сфер дослідження та стати універсальним базисом для формування тих чи інших уявлень. Так, наприклад, **питання сприйняття людиною світла є одночасно актуальним у культурологічному, психічному, медичному, соціальному, архітектурному й інших контекстах.** Щодо архітектурного поля досліджень, одразу варто відмітити, що феноменологи розглядали досвід світла в нерозривному зв'язку з простором та взаємним впливом цих

структур одна на одну, таким чином апелюючи до світла в просторі і світло-просторових характеристик середовища.

Мартін Хайдеггер у своїй роботі «Буття і час» досліджував екзистенціальну природу світла, його значення у формуванні нашого досвіду світу та нашого розуміння буття [7].

Світло, у розумінні Гайдеггера, може символізувати процес, за допомогою якого речі і їх латентний сенс стають видимими, розкриваються та стають зрозумілими. Він також стверджував, що простір – це не просто абстрактна місткість, а тісно пов'язаний з людським існуванням. Хайдеггер досліджував, як ми живемо в просторі і як наше розуміння простору пов'язане з нашим буттям у світі [7].

Таким чином, можна узагальнити, що роль світла у дослідженні і формуванні людського досвіду є однією з найбільш визначальних. На ряду з Гуссерлем та Хайдеггером це також добре розуміли та висвітлили у своїх роботах багато інших феноменологів. Світло у них є:

1. Умовою видимості об'єктів, явищ і можливості взаємодії з ними;

2. Інструментом виявлення і сприйняття просторово-часових категорій людиною;

3. Фактором формування і розуміння семантично-сміслових характеристик простору і середовища.

В контексті дослідження формування людського досвіду, зокрема і за допомогою світла, актуальним є питання, чому світло як явище має такий великий вплив на людське сприйняття. Перш за все це пов'язано з нерозривним і тісним зв'язком між людиною і світлом як таким. Воно є умовою і ознакою нашого життя. Світло часто асоціюється з божественними силами, творінням, просвітленням і вічною боротьбою між світлом і темрявою.

У релігії Древнього Єгипту бог сонця Ра є центральною фігурою в давньоєгипетській міфології. Подорож Ра по небу символізує цикл життя, смерті та відродження. Сонце як символ світла мало важливе місце в обрядах і похоронних віруваннях єгиптян [13].

Міфологія Майя представляє Кініч Ахау як бога сонця, який асоціюється зі світлом і теплом. Ритуали та церемонії проводилися

на честь бога сонця, і сонячні події відігравали вирішальну роль у календарях і релігійних практиках майя [14].

У зороастризмі Древнього Вавилону Ахура Мазда є верховним богом, який асоціюється зі світлом, мудрістю та добротою. Аріман, супротивник, асоціюється з темрявою і хаосом. Космічна боротьба між Ахура-Маздою і Аріманом також символізує боротьбу між світлом і темрявою [15].

Так само у скандинавській міфології Бальдер асоціюється зі світлом, красою та чистотою. Його смерть і подальше повернення символізують цикли життя, смерті та воскресіння. Космічне дерево Іггдрасіль часто розглядається як символ зв'язку між різними царствами [16].

Індуїзм наголошує на концепції внутрішнього світла і розвитку. Джіотірлінга, що представляє Господа Шиву, є символом божественного світла. Прагнення до самореалізації та просвітлення часто описується як пробудження внутрішнього світла (Джйоті) всередині [17].

Затемнення, як сонячні, так і місячні, часто трактувалися символічно в африканських культурах. Тимчасове блокування світла під час затемнення розглядалося як космічна подія, що відображала циклічний характер життя, трансформацію та взаємодію протилежних сил.

У християнстві світло має значне символічне та теологічне значення, спираючись на різні біблійні уривки та богословські традиції. Філософія світла в християнстві часто охоплює як метафоричні, так і метафізичні виміри, наголошуючи на темах божественного одкровення, духовного просвітлення та контрасту між світлом і темрявою.

Так само і в юдаїзмі світло асоціюється з присутністю Бога. Менора, канделябр із дев'яти гілок, є важливим символом у єврейській традиції. Його запалюють під час святкування Хануки, символізуючи чудо, як масло зберігається в Храмі протягом восьми днів [18].

Метафорично світло представлено в ісламі, як представлення Божого керівництва. Коран часто називають «світлом», який забезпечує освітлення та напрям. Термін «Noor»

(світло) використовується для опису божественного саява, пов'язаного з Богом [19].

У буддизмі світло є символом просвітлення. Будду часто зображують із сяючою аурую, що символізує духовне просвітлення. Концепція просвітлення (Бодхі) тісно пов'язана з розвіюванням невігластва та пробудженням мудрості людини [20].

Корінна релігія Японії – синтоїзм часто асоціює поняття священності з природними елементами, зокрема світлом. Богиня Сонця Аматерасу є центральним божеством, і світло вважається проявом її божественної присутності [21].

Певні спільні риси присутні в різних сферах мистецтва – літературі, картинах, скульптурах, кінематографі, театрі та багато інших проявах людської діяльності. Наприклад, за допомогою різних прийомів використання і зображення світло-просторових градацій, художники передають ті чи інші смисли, впливаючи на емоційний і психологічний стан глядача, тим самим апелюючи до нього, до його духовних цінностей та світосприйняття. В картині «Покликання Святого Матвія» (1599–1600) італійський художник епохи бароко Караваджіо (рис. 1), відомий своєю технікою світлотіні, використовує контраст – інтенсивне світло з глибокими тінями. На картині сильне джерело світла з правого верхнього кута висвітлює сцену у нижньому лівому куті. Це створює світлову діагональ, яка протистоїть глибокій темряві у протилежних кутах картини. Цей прийом створює різкий контраст між світлом і тінню.

Інтенсивне світло падає на фігури в центрі композиції, висвітлюючи максимально їх обличчя, які візуально зв'язані світлом з витягнутою рукою Ісуса. Використовуючи контраст світла і темряви, Караваджіо заго-строє проблему матеріального і духовного. Караваджіо фіксує потужний момент духовного пробудження. Діючи в суворому, реалістичному середовищі, Христос вказує на Матвія, збирача податків, запрошуючи його слідувати за ним. Картина висвітлює божественне, що входить у повсякденне життя, наголошуючи на трансформаційній силі віри та роблячи духовність доступною для всіх.

Світло у Караваджіо – це духовність і шанс вийти з темряви, і йти за тим, хто несе і випромінює світло. Контраст і світлова діагональ підсилює драматизм сцени. Матвій, як і кожна людина, стоїть перед вибором. Інтенсивне світло додає відчуття безпосередності та зосередженості, посилюючи емоційний вплив моменту вибору.

Сюжет картини «Покликання Святого Матвія» показує смислову боротьбу особистого вибору життєвого покликання Матвія і становлення його у якості Святого, послідовника Ісуса, як перехід від образу до метаобразу, від смислу до метасмислу на основі «переживання» цієї боротьби як своєї [22].

Яскравим прикладом майстерного застосування світла є картина «Даная» Рембрандта. Художник демонструє виняткове використання світла як прояву безмежної любові. Тут світло – це любов, яка передається особливим способом: джерело світла не є очевидним, воно ніби існує в самому просторі полотна. Щоб створити емоційний ефект очікування кохання, Рембрандт покриває фігуру Данаї струменевим світлом, що омиває її м'яким, розсіяним саявом. Це освітлення, яке здається майже матеріальним, створює відчуття інтимності та тепла, підкреслюючи ніжну та вразливу природу моменту.

Однак, світло в картині «Даная» не є лише символом очікування коханого. Воно трансформується у метафору надматеріальної любові. Це м'яке саяво можна розглядати як прояв божественного або трансцендентного світла, що поєднує земну сцену з духовним виміром. У цьому випадку світло перетворюється із символу в метасимвол – воно не просто освітлює сцену, а змушує глядача пережити її на рівні глибоких емоційних відчуттів. Це відчуття споріднене з тим, що використовується в архітектурі, коли світло стає медіатором між внутрішнім і зовнішнім світом, створюючи особливий емоційний настрій і просторову динаміку – візуальний код духовної любові [23].

Ще одна інтерпретація образу Данаї з'являється у картині Тиціана. Художник також використовує теплу та сяючу палітру, щоб передати відчуття світлового омивання

фігури Данаї. Золоті тони створюють атмосферу розкоші та чуттєвості, підсилюючи міфологічний та еротичний контекст сцени. Джерело світла у композиції Тиціан формує у вигляді золотих монет.

Попри схожість підходів до світла, метод його зображення у двох картинах радикально відрізняється. У Рембрандта світло розсіюється, формуючи м'яке сяйво, яке символізує очікування і невидиме божественне начало. У Тиціана ж божественне – прихід Зевса до Данаї – матеріалізується у вигляді дощу з золотих монет, які ловить нянька з розірваної світлом темряви. У цьому контексті золоті монети, що виблискують, стають метафорою корпускул світла, які формують чітку матеріальну взаємодію із простором [24].

Як і великі художники, архітектори використовують світло як засіб передачі досвіду, емоцій, семантичних і образно-метафоричних сенсів. Світло не просто висвітлює простір – воно його формує, задає атмосферу, глибину та емоційну складову. Тому постають ключові питання: як архітектори минулого визначали естетичні та емоційно-психологічні якості архітектурного простору? Наскільки точними та передбачуваними були емоційні переживання людей? Якими архітектурними прийомами вони формувалися?

Дизайн храмів, таких як Карнакський комплекс та храми Абу-Сімбел, були узгоджені з рухом Сонця. Масштабні масивні будівлі освітлювалися, створюючи світлові контрасти, що формували макромасштабні співвідношення між божественним і мікромасштабом людини, породжуючи трагедійні метафори її залежності від волі фараона. Це не лише інженерне рішення – такий підхід апелював до релігійної системи та міфології єгиптян, формуючи їх глибокий сенсорний досвід.

У Стародавній Греції світло передавало іншу метафору. Парфенон на Афіньському акрополі став архітектурним символом золотого віку Перикла, періоду рівноваги, гармонії та стабільності. Його світло-просторові градації відображають велич і досконалість пропорцій. Орієнтація будівлі та ретельне розташування колон дозволяли світлу грати на поверхнях храму, створюючи динамічну

взаємодію між світлом і тінню. Це не лише підсилювало естетичну виразність храму, але й викликало емоційне залучення відвідувачів, сприяючи переживанню гармонії як візуального, так і духовного феномену [25-26].

У Стародавній Японії приблизно в одинадцятому столітті, коли унікальна культура Японії досягла повного розквіту, почалося будівництво будівель в стилі *сінден-зукурі*. Цей розгалужений будинок стояв посеред великого саду і його кімнати з'єднувалися довгими коридорами, що давало мешканцям насолоджуватися сезонними подіями та красою природи. Головний принцип цієї архітектури було нюансне освітлення, яке створювало атмосферу єдності та внутрішнього заглиблення. Натуральне використання дерева, соломи та структура житла відкривали яскраві, насичені світлом природні простори, що наповнювали затемнені інтер'єри, створюючи відчуття єдності з природою. Так підкреслювалась головна роль природи, її культ і цінність у життєдіяльності людини.

Таким чином, гра світла і тіні, що використовується в архітектурі різних культур, є не лише естетичним прийомом, а й засобом створення емоційного досвіду та передачі глибинних смислів.

Одним із найвиразніших прикладів зв'язку в аспекті сакральної архітектури середньовіччя, є відношення між неоплатонічною філософією та світловою символікою готичної архітектури. Світло в готиці розглядається не лише як фізичне явище, а як метафізичний та сенсоутворюючий чинник, що відповідає за трансцендентальне переживання простору.

Неоплатонізм, започаткований у III ст. неоплатоніком Плотіном і розвинений його послідовниками, ґрунтується на ідеї Єдиного (Тотального Абсолюту), з якого походить усе буття шляхом послідовних еманцій. Світло у цьому контексті виступає першою і найчистішою еманцією Єдиного – знаком присутності вищої реальності, джерелом буття та істини. Цей онтологічний підхід до світла як до прояву Божественного справив глибокий вплив на формування християнської містичної традиції, особливо у творах Діонісія Ареопігита.

У текстах Діонісія, якого цитували та інтерпретували богослови XII століття (зокрема у абатстві Сен-Дені), Бог визначається як «надсвітло», а все фізичне світло – як символ Його невидимого сяйва. Це розуміння стало ключовим ідеологічним підґрунтям для розвитку готичної архітектури, зокрема у формуванні її світлового концепту. У храмових спорудах готичного стилю – таких як Сен-Дені, Нотр-Дам де Парі, собори Шартра, Ам'єна чи Бове – світло набуває функції не лише ілюмінації, але й містичного посередника між небом і землею.

Готичне світло, трансформоване через вітражі, виконує подвійну функцію: воно, з одного боку, створює відчуття дематеріалізації простору, а з іншого – транслює божественну присутність через гру кольору, інтенсивності та фільтрації. Таким чином, архітектурний простір втрачає суто геометричне трактування і перетворюється на символічну структуру, у якій вертикальна динаміка, спрямована до неба, підкреслює онтологічну ієрархію буття.

Характерна для неоплатонізму ідея сходження душі до Єдиного через споглядання світла отримала архітектурну репрезентацію у готичних інтер'єрах. Висхідна вертикальність, складна гра світлотіні, структурна ритміка колон та нервюр – все це формує метафізичне середовище, покликане пробудити у людини відчуття трансцендентного.

Отже, світловий концепт готичної архітектури значною мірою ґрунтується на філософських положеннях неоплатонізму, зокрема у трактуванні світла як божественної еманации. Така взаємодія філософії, теології та архітектурної практики є виявом глибокої інтеграції духовного та матеріального, що забезпечила готиці її унікальне місце в історії архітектури та культури загалом [27].

У сфері архітектурного проєктування феноменологічний підхід дає змогу глибше осмислити досвід перебування людини в просторі, зокрема в контексті емоційного і сенсорного сприйняття архітектурного середовища. Феноменологія дозволяє зосередитися не лише на фізичних параметрах простору, а й на тому, як ці параметри впливають на особисті

відчуття, настрої, спогади та емоційні стани користувача. У цьому контексті її можна розглядати як метод описового та інтерпретаційного аналізу архітектурних переживань, що виникають під впливом просторових якостей і взаємодії людини з антропогенним середовищем.

Особливо значущою є роль світла у формуванні такого досвіду. Світло в архітектурі постає не лише як фізичний феномен, а як інструмент вираження, який структурує простір, підкреслює його ритм, форму, матеріальність і створює відповідну атмосферу. У феноменологічному вимірі світло набуває здатності впливати на індивідуальне сприйняття архітектури та формувати емоційний зв'язок між людиною і простором.

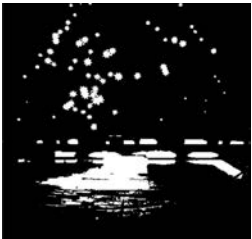
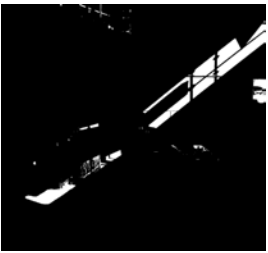
Цей підхід активно використовували багато видатних архітекторів, серед яких Ле Корбюзьє, Луїс Кан і Тадао Андо. Їхні проєкти демонструють, як через взаємодію світла з формою, матеріалом та композицією створюється глибоко емоційне, часто навіть медитативне середовище, що сприяє не лише естетичному, а й екзистенційному досвіду перебування у просторі. Феноменологія світла у Ле Корбюзьє демонструє його глибоке розуміння того, як світло може трансформувати простір і впливати на сприйняття людей. Архітектор ввів ідею «Promenade Architecturale» (архітектурної набережної), концепції, де пересування будівлею є ретельно спланованою подорожжю (табл. 1).

Світло відіграє в цьому вирішальну роль, оскільки воно веде відвідувача крізь простір, підкреслюючи ключові архітектурні елементи та створюючи відчуття відкриття. Його роботи залишаються актуальними і надихаючими для сучасних архітекторів, які прагнуть використовувати світло як потужний інструмент для створення значущих і естетично привабливих просторів. Природне світло в таких будівлях, як вілла Савойя та каплиця Нотр-Дам-дю-О дає можливість визначати просторовий досвід і сформувати складну метафору [28].

Луїс Кан залишив великий спадок у сфері архітектури, поєднуючи сучасні технології з вічними цінностями. Кан вважав, що світло

Таблиця 1

Світло в архітектурних проєктах Ле Корбюзьє

Світло-просторовий візуальний код	Інтерпретація візуального коду	Фото інтер'єру
	Церква Нотр-Дам-дю-О Один із найбільш знакових проєктів Ле Корбюзьє. Використання світла через різні розміри і форми вікон створює драматичний ефект і підкреслює духовно-енергетичну категорію простору.	
	Unité d'habitation Тунель – світло і простір формує шлях руху людини до світла; рух посилюється введенням у простір світло-кольорових ритмічних плям, де зелений колір – надія і спокій, червоний – динаміка і активність	
	Церква Святого Петра Використання природного світла для підкреслення архітектурних форм і створення духовної атмосфери через дрібні отвори, що створюють ефект космосу	
	Maison La Roche-Jeanneret Будинок-галерея, де світло проникає через горизонтальні вікна, створюючи акцентні промені, роблячи простір графічним	

є «даром усіх присутностей» [29, с. 87], і він використовував його, щоб формувати простір і надавати йому значення (табл. 2).

Він часто наголошував на взаємодії світла й тіні, створюючи простори, де світло визначало межі та характер кімнати. Його роботи демонструють унікальне розуміння світла, простору та матеріалів, що робить його

проєкти не тільки функціональними, але й естетично привабливими і духовно збагачуючими. Його філософія створення архітектури, яка відповідає потребам людей і гармонійно інтегрується в природне середовище, залишається актуальною і наслідуваною.

Тадао Андо, відомий японський архітектор, славиться своїм майстерним використанням

світла в архітектурі. На його підхід до світла глибоко вплинула традиційна японська естетика та його власна мінімалістична філософія дизайну.

Андо часто використовує природне світло, щоб створити м'яке розсіяне освітлення у своїх будівлях [30]. Він ретельно розглядає орієнтацію та розташування вікон, мансардних вікон і отворів, щоб дозволити сонячному світлу проникати в простір контрольованим і навмисним чином (табл. 3).

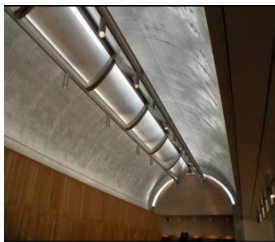
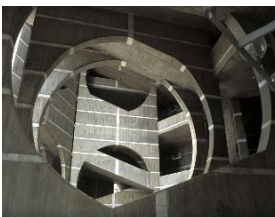
Світло, що проникає в його будівлі, змінює якість та інтенсивність, створюючи динамічне середовище, яке реагує на природу. У таких проєктах, як Церква світла та Церква на воді, Андо використовує світло, щоб викликати відчуття духовності та споглядання. Взаємодія світла та архітектури в цих приміщеннях

покликана викликати емоційну реакцію, часто змушуючи світло відчувати себе священним або божественним.

У творчості Тадао Андо простежується глибокий перехід від матеріального розуміння архітектури до створення енергетично-смиислового середовища. Його проєкти не зосереджуються на складній формі чи декоративності, а надають перевагу взаємодії світла, тиші та пустоти. Андо розглядає архітектурний простір як сцену внутрішнього діалогу між людиною та навколишнім середовищем, де природне світло слугує основним засобом вираження. У його роботах матерія – бетон, дерево, скло – стає фоном для дії нематеріального: ритму світла, руху часу, дотику тіні. Таким чином архітектура набуває здатності формувати емоційний і духовний досвід, перетворюючи простір на

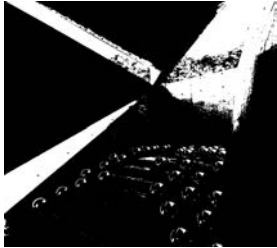
Таблиця 2

Світло в архітектурних проєктах Луїса Кана

Світло-просторовий візуальний код	Інтерпретація візуального коду	Фото інтер'єру
	Salk Institute for Biological Studies Світло формує шлях руху, створюючи світловий коридор, а також різко розрізає простір, роблячи його графічним	
	Kimbell Art Museum Склепінні дахи з прорізами для природного світла. Денне світло м'яко проникає в галереї, при цьому акцентно створюючи відчуття свічення і невагомості стелі	
	National Assembly Building of Bangladesh Великі геометричні форми, контрасти світла і тіні, використання місцевих матеріалів створює відчуття матеріальності і графічності простору	

Таблиця 3

Світло в архітектурних проєктах Тадао Андо

Світло-просторовий візуальний код	Інтерпретація візуального коду	Фото інтер'єру
	Художній музей Створення ефекту осяяння промінням простору створює атмосферу таємничості і просвітлення, де його «джерелом» виступає пейзаж за вікном, тобто природне середовище	
	Церква світла Бетонна оболонка будівлі розділена масивним хрестом – єдиним джерелом природного світла в залі – створює відчуття неземного досвіду	
	Музей мистецтв Мінімалістичні графічні світлові плями ніби прожектор, що розрізає реальність і об'єм. Він є фокусом, а його джерелом і точкою виступає природа навколо	

середовище, що промовляє до людини не через обсяг, а через сенс.

Висновки. Дослідження феноменологічного підходу до світло-просторових категорій в архітектурі підтверджує, що світло не лише формує простір у фізичному розумінні, а й визначає його сенсорне, емоційне, символічне та метафоричне наповнення. Воно є не лише засобом освітлення, а й фундаментальним інструментом формування архітектурного середовища, яке людина переживає тілесно, емоційно і ментально.

Світло в архітектурі виконує подвійну роль:

- Формуючу – визначаючи просторові межі, підкреслюючи текстури, структуруючи композицію;
- Феноменологічну – взаємодіючи з людським сприйняттям, викликаючи певні відчуття та метафори, створюючи глибокий сенсорний досвід.

Таким чином, розгляд світла лише через фізичні характеристики і нормативні вимоги є надмірним спрощенням. Світло в архітектурі

має багатшаровий вплив, що включає просторову, емоційну, символічну та когнітивну складові, які визначають спосіб, у який людина переживає архітектурне середовище.

Світло як інструмент формування архітектурного середовища

1. Визначення простору

– Світло є ключовим фактором моделювання простору, визначаючи його межі, глибину, ієрархію зон та структурний ритм.

2. Формування атмосфери та настрою

– Освітлення впливає на емоційне наповнення простору: м'яке розсіяне світло створює відчуття спокою, тоді як контрастне та динамічне світло може викликати відчуття драми або напруги.

3. Керування рухом

– Світло може бути інструментом орієнтації, допомагаючи інтуїтивно визначати шлях через архітектурний простір та організовувати сценарій його «переживання».

4. Скульптурний ефект світла

– Взаємодія світла та тіні розкриває об'ємність форм, підкреслює матеріальність і фактуру, надаючи будівлі динамічної пластичності.

Феноменологічне значення світла в архітектурі

1. Сприйняття часу

– Зміни природного світла протягом доби дозволяють людині відчувати плин часу у просторі.

– У проєктах Тадао Андо чи Ле Корбюзьє це використовується як спосіб зв'язку людини з природними ритмами та складними метафорами.

2. Сенсорне сприйняття матеріальності

– Світло дає можливість відчутти текстуру, надаючи матеріалам різні характеристики в залежності від кута падіння світла.

3. Створення ефекту присутності

– Гра світла і тіні робить простір живим і динамічним, викликаючи переживання власної присутності в ньому.

4. Суб'єктивний досвід світла

– Спосіб, у який людина сприймає світло, є унікальним і особистим, що робить архітектуру відкритою для різних інтерпретацій та глибокого сенсорного залучення.

Використання феноменології світла дозволяє краще зрозуміти механізми формування

глибоких емоційних зв'язків між людиною і архітектурним середовищем. Однак цей метод має як сильні, так і слабкі сторони:

Переваги:

– Глибоке розуміння сенсорного та психологічного впливу архітектури;

– Можливість створення максимально гуманістичних, емоційно та духовно наповнених просторів.

Недоліки:

– Важко формалізувати і кількісно виміряти вплив світла у феноменологічному аспекті;

– Часто сприймається не як об'єктивний метод, а як культурологічний і художній підхід, що ускладнює його інтеграцію в нормативні параметри архітектури.

Новим вектором досліджень взаємодії людини з архітектурним простором стає поєднання феноменології з нейронаукою, що отримало назву нейрофеноменологія.

1. Використовуючи методи нейронауки, це направлення дозволяє:

– Досліджувати нейронну активність у відповідь на певні світлові сценарії;

– Вимірювати фізіологічні реакції на різні архітектурні простори (ЧСС, активність мозку, рівень стресу/спокою).

Це відкриває можливість перетворення феноменологічного досвіду в кількісні параметри, що робить його практично застосовним у сучасному архітектурному проєктуванні.

Феноменологія світла в архітектурі підтверджує, що сприйняття простору не є лише фізичним процесом, а глибоко сенсорним, емоційним та когнітивним явищем. Світло як ключовий архітектурний елемент не тільки формує середовище, а й визначає його символіку, атмосферу та переживання людини. Феноменологічний підхід дає можливість проєктувати емоційно резонансні, гуманістичні та інтегровані в культурний контекст простори.

Інтеграція феноменології з нейронаукою відкриває перспективи об'єктивного аналізу сприйняття світла, що може призвести до нового рівня якості архітектурного середовища.

Таким чином, феноменологічний метод у вивченні світло-просторових категорій архітектури не лише розкриває глибину людського досвіду, а й дає інструменти для проєктування просторів, які впливають на сенсорне, емоційне та соціальне сприйняття людини.

Література:

1. Дженкс Ч. The Language of Post-Modern Architecture. Нью-Йорк : Rizzoli Intl Pubns, 1988. 144 с.
2. Архітектурна типологія культових споруд. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19614/26.pdf>
3. Архітектурні особливості культових будівель. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a8c9113-53f2-47b9-bc9d-66bd9248ae6e/content>
4. Символіка візуального образу в сакральній архітектурі. URL: <https://elpis.uwb.edu.pl/index.php/Elpis/article/download/67/81>
5. Архітектура культових об'єктів. URL: https://vlp.com.ua/files/10_5.pdf
6. Фарбер М. The Foundation of Phenomenology. Edmund Husserl and the Quest for a Rigorous Science of Philosophy. Нью-Йорк : Рутледж, 1962. 595 с.
7. Dowling M., Millar M., Horrigan-Kelly M. Understanding the Key Tenets of Heidegger's Philosophy for Interpretive Phenomenological Research. URL: <https://doi.org/10.1177/1609406916680634>
8. Calhoun R. Existentialism, Phenomenology, and Literary Theory. URL: <https://doi.org/10.2307/3196789>
9. Rasid R., Djafar H., Santoso B. Alfred Schutz's Perspective in Phenomenology Approach: Concepts, Characteristics, Methods and Examples. URL: <https://doi.org/10.51601/ijersc.v2i1.18>
10. Сакральні архетипи в архітектурі. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/bitstream/987654321/3983/1/25.pdf>
11. Історичні аспекти релігійної культури України. URL: <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/10700>
12. Морально-теологічні проблеми філософії. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/MTP_2017_63_33.pdf
13. Richards L. The Ancient Egyptian Conception of God: From the Predynastic Through the Old Kingdom (ca. 3800–2135 B.C.E.). URL: <https://doi.org/10.25159/2663-6573/7244>
14. Harrison-Buck E. Maya Religion and Gods: Relevance and Relatedness in the Animic Cosmos. URL: https://www.researchgate.net/publication/280881303_Maya_Religion_and_Gods_Relevance_and_Relatedness_in_the_Animic_Cosmos
15. Hooke S. Babylonian and Assyrian Religion. URL: <https://archive.org/details/babylonianandass032592mbp>
16. Bäckström A. Religion in the Nordic Countries: Between Private and Public. URL: <https://doi.org/10.1080/13537903.2014.864804>
17. Hewamanage W., Sang J. Mythology of Gods: Origin and Development of the Concept of Gods in Indian Religion. URL: https://www.researchgate.net/publication/306358714_Mythology_of_Gods_Origin_and_Development_of_the_Concept_of_Gods_in_Indian_Religion
18. Łoziński K. The Jewish Symbols. URL: <https://doi.org/10.1515/pn-2016-0014>
19. Suri N., Tanjung M. Metaphor and Symbolism in the Language of the Quran: A Linguistic Study on the Concept of Tauhid (Analysis of Surah al-Fatihah). URL: <https://doi.org/10.46222/pharosjot.106.3>
20. Thakuri L., Ranjit M. Symbolism: A Case Study in Buddhist Architecture. URL: https://www.researchgate.net/publication/355095505_SYMBOLISM_A_CASE_STUDY_IN_BUDDHIST_ARCHITECTURE
21. Teeuwen M., Scheid B. Tracing Shinto in the History of Kami Worship Editors' Introduction. URL: <https://doi.org/10.18874/jjrs.29.3-4.2002.195-207>
22. Puttfarken T. Caravaggio's 'Story of St Matthew': A Challenge to the Conventions of Painting. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-8365.00101>
23. Kauffman I. Seeing The Light: Rembrandt's Religion – Introduction. URL: https://www.academia.edu/12153733/Seeing_The_Light_Rembrandts_Religion_Introduction
24. Abrahams S. Titian's Danae (all versions). URL: https://www.academia.edu/9241623/Titian_s_Danae_all_versions
25. Ramzy N. The genius loci at the great temple of abu simbel: hermeneutic reading in the architectural language of ancient egyptian temples of ramses ii in nubia. URL: <https://doi.org/10.14795/j.v2i2.106>
26. Sudesh S. Temple of Karnak – A Study Report. URL: https://www.academia.edu/35529636/Temple_of_Karnak_A_Study_Report
27. Reynolds A. The Development of Stained Glass in Gothic Cathedrals. URL: https://www.researchgate.net/publication/353355145_The_Development_of_Stained_Glass_in_Gothic_Cathedrals
28. Josh A. Phenomenology and Le Corbusier. URL: https://www.academia.edu/9331836/Phenomenology_and_Le_Corbusier
29. Kweon T. A Critical Study on Louis I. Kahn's 'The Essence of Architecture' with the Perspective of N. Hartmann's Aesthetics. URL: <https://doi.org/10.7738/JAH.2013.22.4.045>

30. Shirazi M. Architectural theory and practice, and the question of phenomenology (the contribution of Tadao Ando to the phenomenological discourse). URL: <https://www.researchgate.net/publication/283270452>

References:

1. Jencks, C. (1988). The language of post-modern architecture. New York: Rizzoli Intl Pubns.
2. Lviv Polytechnic National University. (2019). Arkhitekturna typolohiia kultovykh sporud [Architectural typology of cult buildings]. Retrieved from: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19614/26.pdf> [in Ukrainian].
3. Kyiv National University of Construction and Architecture. (n.d.). Arkhitekturni osoblyvosti kultovykh budivel [Architectural features of cult buildings]. Retrieved from: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a8c9113-53f2-47b9-bc9d-66bd9248ae6e/content> [in Ukrainian].
4. Elpis. (n.d.). Symvolika vizualnoho obrazu v sakralnii arkhitekturi [Symbolism of visual image in sacred architecture]. Retrieved from: <https://elpis.uwb.edu.pl/index.php/Elpis/article/download/67/81> [in Polish].
5. VLP. (n.d.). Arkhitektura kultovykh ob'ektiv [Architecture of cult objects]. Retrieved from: https://vlp.com.ua/files/10_5.pdf [in Ukrainian].
6. Farber, M. (1962). The foundation of phenomenology: Edmund Husserl and the quest for a rigorous science of philosophy. New York: Routledge.
7. Dowling, M., Millar, M., & Horrigan-Kelly, M. (2016). Understanding the key tenets of Heidegger's philosophy for interpretive phenomenological research. *International Journal of Qualitative Methods*. <https://doi.org/10.1177/1609406916680634>
8. Calhoun, R. (1963). Existentialism, phenomenology, and literary theory. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 22(1), 5–15. <https://doi.org/10.2307/3196789>
9. Rasid, R., Djafar, H., & Santoso, B. (2021). Alfred Schutz's perspective in phenomenology approach: Concepts, characteristics, methods and examples. *International Journal of Educational Research & Social Sciences*, 2(1). <https://doi.org/10.51601/ijerse.v2i1.18>
10. Kyiv National University of Construction and Architecture. (n.d.). Sakralni arkhetypy v arkhitekturi [Sacred archetypes in architecture]. Retrieved from: <https://repository.knuba.edu.ua/bitstream/987654321/3983/1/25.pdf> [in Ukrainian].
11. Karazin National University. (n.d.). Istorychni aspekty relihiinoi kultury Ukrainy [Historical aspects of Ukrainian religious culture]. Retrieved from: <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/10700> [in Ukrainian].
12. National Library of Ukraine. (2017). Moralno-teolohichni problemy filosofii [Moral-theological issues in philosophy]. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/MTP_2017_63_33.pdf [in Ukrainian].
13. Richards, L. (2020). The ancient Egyptian conception of God: From the Predynastic through the Old Kingdom (ca. 3800–2135 B.C.E.). *Journal for Semitics*, 29. <https://doi.org/10.25159/2663-6573/7244>
14. Harrison-Buck, E. (2015). Maya religion and gods: Relevance and relatedness in the animic cosmos. *Journal of Cognition and Culture*, 15(3), 115–129. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/280881303_Maya_Religion_and_Gods_Relevance_and_Relatedness_in_the_Animie_Cosmos
15. Hooke, S. (1953). Babylonian and Assyrian religion. Retrieved from: <https://archive.org/details/babylonianandass032592mbp>
16. Bäckström, A. (2014). Religion in the Nordic countries: Between private and public. *Approaching Religion*, 4(2), 29–42. <https://doi.org/10.1080/13537903.2014.864804>
17. Hewamanage, W., & Sang, J. (2015). Mythology of gods: Origin and development of the concept of gods in Indian religion. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/306358714_Mythology_of_Gods_Origin_and_Development_of_the_Concept_of_Gods_in_Indian_Religion
18. Łoziński, K. (2016). The Jewish symbols. *Porównania*, 6. <https://doi.org/10.1515/pn-2016-0014>
19. Suri, N., & Tanjung, M. (2024). Metaphor and symbolism in the language of the Quran: A linguistic study on the concept of Tauhid (Analysis of Surah al-Fatihah). *Pharos Journal of Theology*, 106(3). <https://doi.org/10.46222/pharosjot.106.3>
20. Thakuri, L., & Ranjit, M. (2014). Symbolism: A case study in Buddhist architecture. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/355095505_SYMBOLISM_A_CASE_STUDY_IN_BUDDHIST_ARCHITECTURE
21. Teeuwen, M., & Scheid, B. (2002). Tracing Shinto in the history of Kami worship: Editors' introduction. *Japanese Journal of Religious Studies*, 29(3–4), 195–207. <https://doi.org/10.18874/jjrs.29.3-4.2002.195-207>

22. Puttfarken, T. (2003). Caravaggio's 'Story of St Matthew': A challenge to the conventions of painting. *Art History*, 26(2), 163–181. <https://doi.org/10.1111/1467-8365.00101>
23. Kauffman, I. (2015). Seeing the light: Rembrandt's religion – Introduction. Retrieved from: https://www.academia.edu/12153733/Seeing_The_Light_Rembrandts_Religion_Introduction
24. Abrahams, S. (2012). Titian's Danae (all versions). Retrieved from: https://www.academia.edu/9241623/Titian_s_Danae_all_versions
25. Ramzy, N. (2015). The genius loci at the Great Temple of Abu Simbel: Hermeneutic reading in the architectural language of ancient Egyptian temples of Ramses II in Nubia. *Journal of Architecture*, 2(2). <https://doi.org/10.14795/j.v2i2.106>
26. Sudesh, S. (2017). Temple of Karnak – A study report. Retrieved from: https://www.academia.edu/35529636/Temple_of_Karnak_A_Study_Report
27. Reynolds, A. (2013). The development of stained glass in Gothic cathedrals. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/353355145_The_Development_of_Stained_Glass_in_Gothic_Cathedrals
28. Josh, A. (2017). Phenomenology and Le Corbusier. Retrieved from: https://www.academia.edu/9331836/Phenomenology_and_Le_Corbusier
29. Kweon, T. (2013). A critical study on Louis I. Kahn's 'The essence of architecture' with the perspective of N. Hartmann's aesthetics. *Journal of Aesthetics and Humanities*, 22(4), 45–67. <https://doi.org/10.7738/JAH.2013.22.4.045>
30. Shirazi, M. (2010). Architectural theory and practice, and the question of phenomenology (The contribution of Tadao Ando to the phenomenological discourse). Retrieved from: <https://www.researchgate.net/publication/283270452>

Стаття надійшла: 09.06.2025

Прийнято: 21.06.2025

Опубліковано: 06.10.2025